

YOSHLAR BANDLIGINI TA'MINLASH USTUVOR MASALA SIFATIDA

Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

muhabbatxontojiyeva11@gmail.com

Xolmatov Umidjon Adhamjon o'g'li

Qo'qon universiteti talabasi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 17 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1128 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS bandlik, yoshlar, aholi, rivojlanish, omil, ma'lumot, tahlil, iqtisodiy, ijtimoiy, davlat siyosati, talab, taklif	Ushbu maqola yoshlar bandligini ta'minlashga ta'sir etuvchi asosiy omillarni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, dastlab bugungi kunda mamlakatimizda bu borada olib borilayotgan siyosiy islohotlar o'rganib chiqilgan. Yoshlar bandligini ta'minlashda asosiy ijtimoiy ko'rsatkichlar sifatida respublika aholisi soni va uning tarkibida yoshlarning ulushi, aholi bandlik darajalari hamda yoshlarning bandlik darajalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida birlamchi hamda ikkilamchi ma'lumot manbalaridan foydalanilgan. Dastlab yoshlar bandligini ta'minlash borasida mamlakat rahbari va vazirliklar tomonidan chiqarilgan eng so'nggi qaror va farmonlar o'rganilgan. So'ngra, O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida O'zbekiston respublikasi aholi soni, yoshlar soni, jami aholi tarkibida yoshlarning ulushi o'zgarish tendensiyalari yillar kesimida tahlil qilingan. Shuningdek, respublikada bandlik ko'rsatkichlari, yoshlarning bandlikdagi ulushi qiyosiy tahlil qilingan. Yoshlar o'rtasida ijtimoiy so'rovnoma o'tkazilgan bo'lib, ushbu so'rovnoma orqali yoshlar bandligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar, ishga joylashish jarayonida yoshlar duch kelayotgan muammolar o'rganilgan. Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida yoshlarning hissasi to'g'risida fikrlar hamda bandlikni rivojlantirish bo'yicha takliflar o'rganib chiqilgan. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, dinamik tahlil va empirik tahlil usullaridan foydalanilgan bo'lib, tahlil jarayonida jadvallar va grafiklar bilan ishlashda Excel dasturi qo'llanilgan. So'rovnoma Google Forms platformasida o'tkazilgan.

Kirish. Yoshlar bandligi har bir jamiyatning barqarorligi va kelajagi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Yoshlar — har qanday mamlakatning eng dinamik va energiyaga to'la qatlamidir. Ularning ish bilan ta'minlanishi nafaqat individual darajada, balki jamiyat va iqtisodiyotning umumiy holatiga ham bevosita ta'sir qiladi. Yoshlar bandligi masalasi ko'plab iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning har biri o'z navbatida iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga ta'sir etadi. Shuning uchun ham har qanday mamlakatda yoshlar hamda ularning bandligiga e'tibor qaratilishi dolzarb masaladir. Yoshlar bandligining yuqori darajasi iqtisodiy o'sish va barqarorlikka erishish uchun muhimdir. Ta'lim, malaka va ko'nikmalarning zamon talablariga mos bo'lishi yoshlarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi. O'z navbatida, malakali ishchi kuchi iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar tahlili. Yoshlar bandligi muammolari global miqyosda dolzarb masalalardan biri bo'lib, ko'plab davlatlar yoshlarni bandlikka jalb qilish bo'yicha turli dasturlarni ishlab chiqib, amaliyotga joriy qilmoqda. Jahon Bankining ilmiy tadqiqotlar hujjatlari to'plamida yoshlar bandligi masalalariga keng qamrovli yondashuvning samaradorligi tahlil qilingan, shuningdek, talab va taklif yo'nalishidagi yondashuvlarning qiyosiy natijalari keltirilgan[10]. Taklif yondashuvlariga oid dasturlar yoshlarni ish bilan ta'minlash va bozor talablariga javob bera oladigan ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlari, jumladan, texnik va kasbiy o'qitish va ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish (masalan, jamoada ishlash, muloqot qobiliyati va liderlik qila olish) kabi dasturlar samarali natijalar beradi. Olimlar o'tkazgan tahlillarga ko'ra, bunday dasturlar ishtirokchilarning ish topish imkoniyatlarini oshirishda ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ammo ularning samaradorligi dastur turi va ishtirokchilar guruhiga qarab farq qilishi mumkinligini aytib o'tilgan. Talab yondashuvlari yoshlar uchun ish joylari yaratishga qaratilgan bo'lib, bunda kichik va o'rta korxonalarni moliyalashtirish, tadbirkorlik ko'nikmalarini oshirish, yangi ish joylarini yaratish uchun rag'batlantiruvchi tadbirlarni ko'plab amalga oshirish kabi targ'ibotlar mavjud.

N.O'Higgins tadqiqotida Yevropa va Markaziy Osiyoda yoshlar mehnat bozori va yoshlar bandligi siyosati o'rtasidagi o'zaro ta'sir chuqur tahlil qilingan [12]. Ushbu tadqiqotda Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi iqtisodiy o'zgarishlar va sanoat qayta qurilishi yoshlar

bandligi ko'rsatkichlariga qanday ta'sir qilgani o'rganilgan. Shuningdek, xalqaro tashabbuslar, xususan, Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) va Jahon Banki tomonidan yoshlar bandligini oshirish uchun tashkil etilgan Yoshlar Bandligi Tarmog'i (YEN) kabi dasturlar Markaziy Osiyoda ham yoshlar bandligi masalalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ta'kidlangan.

T.Pettingerning tadqiqotida iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni, hamda iqtisodiy rivojlanishga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni keng ko'rib chiqadi[13]. Maqolada muhim omillar sifatida: Infrastruktura va investitsiyalar, Siyosiy va ijtimoiy barqarorlik, Ta'lim va inson kapitali, Xalqaro savdo va globallashuvlar ko'rsatib o'tiladi. M.Dung va L.Vasilenko tadqiqot ishida iqtisodiy rivojlanishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilishda qo'llaniladigan bir necha modellar o'rganiladi va har bir modelning afzalliklari, shuningdek, cheklovlari haqida ma'lumot beriladi[11]. Ushbu modellarga quyidagilarni sanab o'tilgan: O'sish modeli, Empirik modellar, Makroiqtisodiy modellar. G.Gatava maqolasi iqtisodiy o'sishga ijtimoiy omillar qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishga bag'ishlangan[8]. Maqolada ijtimoiy omillar, jumladan, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash tizimi, aholining ijtimoiy farovonligi va demografik tendensiyalarning iqtisodiy o'sishga bevosita va bilvosita ta'siri yoritilgan.

Aholining ko'payishi va o'rtacha ish haqi bandlikka sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi[5]. Axmedovanning maqolasida O'zbekistonning iqtisodiy o'sishini ta'minlashda yoshlar bandligiga alohida e'tibor qaratadi. Maqolada ta'kidlanishicha, har yili mehnat bozoriga yangi mutaxassislar kirib keladi va ularni ish bilan ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Maqolada yoshlar bandligiga ta'sir qiluvchi bir qancha asosiy omillar yoritilgan. Ular orasida demografik o'sish, iqtisodiy sharoitlar, sarmoyalar va eksport ko'rsatkichlari muhim ahamiyatga ega. Masalan, sarmoya kiritish yangi ish o'rinlarini yaratish orqali bandlikni oshirishga yordam beradi. Maqolada O'zbekiston sharoitida bandlik darajasini prognoz qilish uchun ARIMA modeli qo'llanilgan. A.Atakulov tadqiqot ishida yoshlar bandligini oshirish usullari, xususan, kasb-hunar ta'limi, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish va raqamli iqtisodiyotning ahamiyati ta'kidlangan[7]. Bundan tashqari kelgusi yillar uchun bir nechta bashoratlar qilingan. Jumladan 2025-yilgacha yoshlar bandligini 60% ga, raqamli xizmatlar sektorini 30% ga oshirish mumkinligi prognoz qilingan. N.Qodirova va boshqalar maqolasida O'zbekiston sharoitida bitiruvchi yoshlarning ish

bilan bandligi, mavjud muammolar va yechimlari batafsil tahlil qilingan [9]. Mualliflar yoshlarni ish bilan ta'minlash masalasining ijtimoiy va iqtisodiy jihatlariga e'tibor qaratishgan hamda qator muammolarni sanab o'tishgan, jumladan: Ishsizlikning yuqori darajasi, Mehnat bozorida nomutanosiblik, Ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar kabilar. Ushbu muammolarga yechim sifatida Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va tadbirkorlikni rag'batlantirish taklifini ilgari surishgan.

Iqtisodiy rivojlanish bu turli omillar ta'sirida yuzaga keladigan kompleks jarayondir [4]. Infratuzilmaga investitsiyalar, texnologik taraqqiyot, inson kapitalini rivojlantirish, moliyaviy resurslar va inklyuziya, siyosiy barqarorlik va boshqaruv, savdo siyosati va tabiiy resurslar kabi tarmoqlarning rivojlanishi umumiy iqtisodiyotning rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatishini muallif ta'kidlab o'tgan. M.Boymirzayeva va M.Yusupovanning tadqiqot ishida O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi va raqamli texnologiyalar o'rtasidagi munosabatlar tahlili yoritilgan [6]. Ushbu maqolaning asosiy maqsadlari O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishi jarayonida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini tahlil qilish, raqamli texnologiyalarning bozor rivoji, elektron tijorat, innovatsiyalar va markaziy bank islohotlariga ta'sirini o'rganish.

Yoshlar bandligi hamda mamlakat iqtisodiy rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan dolzarb mavzular qatoriga kiradi. Quyida bugungi kunda mamlakatimizda yoshlar bandligini ta'minlash maqsadida olib borilayotgan davlat siyosati hamda yoshlar bandligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillarni o'rganib chiqilib tahlil qilindi, shuningdek, yoshlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma asosida yoshlar bandligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar, muammolar, shuningdek, bandlikni rivojlantirish bo'yicha takliflar o'rganib chiqildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda yoshlar bandligini ta'minlash masalasi ko'p omilli yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqot uslubiy jihatdan quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Ikkilamchi manbalarni tahlil qilish: Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, tegishli vazirlik va idoralarning nizomlari orqali yoshlar bandligini ta'minlashda davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, mexanizmlari va amalga oshirishdagi institutsional ishtiroki o'rganildi. Mazkur normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish orqali davlat siyosatining maqsadi, vazifalari hamda yoshlar bandligiga ta'sir darajasi aniqlab berildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari asosida aholi soni, undagi yoshlarning ulushi, umumiy bandlik darajasi va yoshlar bandlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Ushbu ma'lumotlar yordamida yoshlar bandligi holati bo'yicha umumiy tasavvur hosil qilindi va mavjud tendensiyalar aniqlab berildi.

Birlamchi ma'lumotlar asosidagi tahlil (so'rovnoma): Tadqiqot doirasida yoshlar orasida maxsus so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnomada 16–30 yosh oralig'idagi ishtirokchilardan quyidagi yo'nalishlarda ma'lumotlar olindi:

- ✓ Mehnat bozorida holati (band, ishsiz, o'qiydi, o'z biznesi bor va h.k.)
- ✓ Yoshlar bandligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar
- ✓ Ish topishda duch kelayotgan muammolari
- ✓ Davlat tomonidan ko'rsatilayotgan yordam va dasturlarga munosabati
- ✓ Yoshlarni iqtisodiy faollikka jalb qilish bo'yicha takliflari
- ✓ Yoshlarning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi hissasi hamda ularni ish bilan ta'minlanganlik darajasi jamiyat rivojiga qanday hissa qo'shishi to'g'risida shaxsiy fikr va munosabatlari.

So'rovnoma natijalari statistik usullar (ulushlar, diagrammalar va boshqalar) yordamida tahlil qilindi hamda yoshlarning bandlikdagi ishtiroki va duch kelayotgan muammolar aniqlandi.

Tahlil usullari: Tadqiqotda deskriptiv statistika, grafik tahlil, guruhlash usuli kabi klassik iqtisodiy-statistik metodlardan foydalanildi. Bu orqali davlat siyosatining ta'siri va ijtimoiy omillarning yoshlar bandligiga ta'siri aniqlanib, tegishli xulosalar chiqarildi.

Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining aniqligini ta'minlash, yoshlar bandligini har tomonlama o'rganish va mavjud muammolarga kompleks yondashuvni qo'llash imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari. Yoshlar bandligini ta'minlash mamlakatning barqaror rivojlanishi va iqtisodiy o'sishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli, O'zbekiston hukumati yoshlar bandligini oshirishga qaratilgan turli dasturlarni amalga oshirib kelmoqda. Jumladan, yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash, kasbiy ta'limni rivojlantirish, kredit va grantlar ajratish kabi mexanizmlar joriy etilgan.

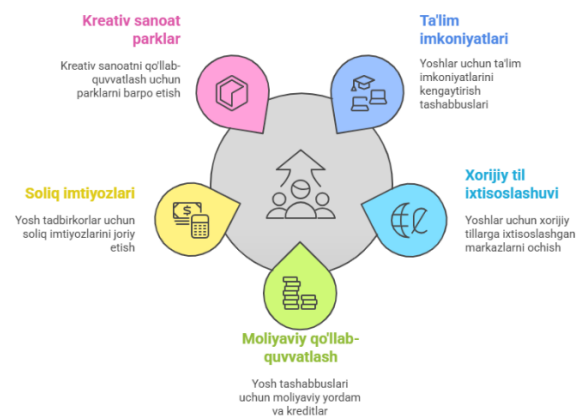
Ushbu bo'limda yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan davlat siyosati, uning asosiy yo'nalishlari hamda samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarning bandligiga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy omillar, jumladan, aholi soni va uning tarkibida yoshlarning ulushi, ta'lim darajasi, mehnat bozorida bandlik va bandlikda yoshlarning ulushi ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, yoshlarning ushbu dasturlardan foydalanish darajasi va ularga bo'lgan munosabati bo'yicha o'tkazilgan so'rovnoma natijalari ham ko'rib chiqildi.

Davlat siyosati

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-iyundagi PQ-4768-son "O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori orqali yoshlarga yanada keng imkoniyatlar yaratib berildi. "Yoshlar daftari" va "Temir daftar" kabi o'z kategoriyalariga ega dasturlar ishlab chiqilishi umumiy yoshlar to'g'risida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish hamda har bir yosh bilan individual ishlarni olib borishga imkon beradi. Shuningdek, yoshlarni band qilish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqish uchun zaruriy tavsiyalar berilgan[1].

"O'zbekiston – 2030" strategiyasining ustuvor yo'nalishlarining "Har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish" bo'limida yoshlar bandligini ta'minlash bo'yicha bir qancha istiqbolli yo'nalishlar belgilab qo'yilgan [2]. Yoshlar bandligining yuqori darajasi iqtisodiy o'sish va barqarorlikka erishish uchun muhimdir. Ta'lim, malaka va ko'nikmalarning zamon talablariga mos bo'lishi yoshlarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi. O'z navbatida, malakali ishchi kuchi iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini ta'minlaydi.

2025- yil 14-fevral sanasida davlatimiz rahbarining yoshlar bilan ochiq muloqoti bo'lib o'tdi. Ushbu o'tkazilgan ochiq muloqotda yoshlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha bir qancha tashabbusli loyihalar ilgari surilgan hamda qator vazifalar belgilangan bo'lib, ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

1-rasm. Yoshlarni qo'llab-quvvatlash tashabbuslari¹

Ushbu tashabbuslarga batafsil to'xtalib o'tsak:

"El-yurt umidi" jamg'armasi kvotalari ko'paytiriladi:

- ✓ Dunyoning nufuzli "Top-100" oliygohlariga milliy darajada imtihon topshirib o'qishga kirgan 35 yoshgacha bo'lganlarga uy-joy xaridi uchun 10 yil muddatga 800 million so'mgacha foizsiz ssuda ajratiladi;
- ✓ Nufuzli xalqaro fan olimpiadalarida final va sovrindor bo'lganlar uchun bir martalik mukofot miqdori ikki barobar oshiriladi.
- ✓ Xorijiy oliygohlarga milliy imtihon orqali o'qishga kirganlarga "Oliy bo'g'in talabalari" davlat stipendiyasi joriy etiladi.

¹ Muallif ishlanmasi

Xorijiy tillardan imtihon topshirgan yoshlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar

- ✓ C1 darajasiga ega bo'lgan yoshlar chet tillariga ixtisoslashgan o'quv markazlarini ochishi mumkin.
- ✓ Xususiy o'quv markazlarida xorijiy tillarni o'rganuvchi yoshlarga o'quv xarajatlarining 2 oyi qoplab beriladi.
- ✓ Ularga 120 million so'mgacha foizsiz ssuda ajratiladi.
- ✓ Qolgan 6 oylik to'lov davlat hisobidan qoplanadi.

Servis sohasida ham yoshlar uchun imkoniyatlar kengaytiriladi:

- ✓ Tadbirkorlar yosh xodimlarni ishga olib, kamida 3 million so'm oylik to'lasa, ijtimoiy soliq 1 foiz bo'ladi.
- ✓ Kreativ industriya parklari hududida barpo etilib, barcha zarur resurs va infratuzilma bilan ta'minlanadi.
- ✓ Kreativ industriya parki rezidentlariga 2030 yil yakunigacha maxsus soliq rejimi joriy etiladi.
- ✓ Bunda ijtimoiy va daromad solig'i stavkalari 50 foizga kamaytiriladi.
- ✓ Rezidentlar tovarlarini realizatsiya qilish hajmidan qat'iy nazar litsenziyalash olinmaydi.
- ✓ Majburiy to'lovlar yengillashtiriladi.
- ✓ Parklar negizida kreativ soha vakillarini o'qitadigan biznes maktablari tashkil qilinadi.

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'yicha imkoniyatlar

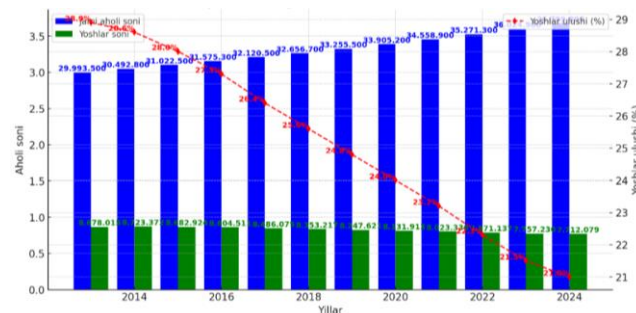
Ishsizlik va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha yoshlar uchun imtiyozli kreditlar ajratilmoqda va qo'shimcha sohalar ham rivojlantirilib yoshlar bandligini ta'minlashga e'tibor qaratilmoqda. Davlatimiz rahbarining yoshlar bilan bo'lib o'tgan ochiq muloqotida asosan Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish jamg'armasi tashkil etilishi va ushbu loyihaga 100 million AQSh dollari ajratilishi aytib o'tildi. Shuningdek,

- ✓ O'z-o'zini band qilgan yoshlarga banklar tomonidan 100 mln. so'mgacha bo'lgan mikroqarzlarini bir qancha imtiyozlar asosida ajratiladi;
- ✓ Kamida 20 nafar yoshlarni ish bilan ta'minlagan yosh tadbirkorlarga 7 yil muddatga 5 mlrd. so'mgacha bo'lgan imtiyozli kreditlar ajratiladi.
- ✓ Kambag'al oilaning bir nafar farzandiga ta'lim krediti foizsiz beriladi;
- ✓ Iqtidorli, bilimga chanqoq, lekin og'ir oilaviy sharoiti sababli o'qish imkoniyatiga ega bo'lmagan yoshlarni horijda o'qitish bo'yicha yangi tizim – "Yorqin kelajak" loyihasi joriy etiladi [3].

Yoshlarni band qilish dasturlari, ta'lim va malaka oshirish loyihalari, ishga joylashishni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, ijtimoiy himoya tizimlari kabi strategiyalar yoshlarning iqtisodiy faoliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy omillar. Yoshlar bandligi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlik va jamiyat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aholining yosh qatlami mehnat bozoriga faol kirib borishi, ularning kasbiy malakasi va ishga joylashish imkoniyatlari ijtimoiy omillarga bevosita bog'liq.

Aholi soni va yoshlar. Ushbu diagrammada O'zbekiston Respublikasi aholisi, yoshlar soni hamda yoshlar sonining jami aholi sonining necha foizini tashkil etishi yoritib berilgan (2-rasm):

2-rasm. O'zbekiston Respublikasi doimiy Aholi soni, Yoshlar soni va Yoshlar ulushi²

Aholi sonining o'sishi. 2013-yilda O'zbekiston aholisi 29 993 500 kishini tashkil qilgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 36 799 800 kishiga yetgan. 11 yil ichida jami aholi soni 6 806 300 kishiga yoki taxminan 22,7% ga oshgan.

Yoshlar sonining kamayishi. 2013-yilda yoshlar soni 8 678 015 kishi bo'lgan, 2024-yilda esa bu raqam 7 712 079 kishiga tushgan. 11 yil ichida yoshlar soni 965 936 kishiga yoki taxminan 11,1% ga kamaygan.

Yoshlar ulushining pasayishi. 2013-yilda yoshlar jami aholi tarkibining 28,9% ini tashkil qilgan. 2024-yilda esa yoshlar ulushi 21% ga tushgan. Bu degani, yoshlarning jami aholidagi ulushi 7,9 foizga pasaygan.

Bandlik va yoshlar. Bandlik darajasi mehnat bozorining umumiy holati va iqtisodiy faollik darajasini ifodalaydi. Quyida 2018-2023 yillar oralig'ida respublika hududlarida bandlik darajasining dinamikasi, hududlar kesimida tahlili, shuningdek, iqtisodiyotda bandlar sonida yoshlarning ulushi hamda o'zgarish tendensiyalari ko'rib chiqiladi (1-jadval).

1-jadval. Iqtisodiyotda bandlar soni va bandlikda yoshlarning ulushi³

Yillar	Iqtisodiyotda Bandlar soni (ming kishi)	15 - 30 yoshgacha iqtisodiyotda bandlar soni (ming kishi)	Yoshlarning Umumiy bandlikdagi ulushi (%da)
2018	13273,1	4343,9	32,7
2019	13541,1	3902,3	28,8
2020	13236,4	3656,1	27,6
2021	13538,9	3731,7	27,6
2022	13706,2	3795,2	27,7
2023	14014,2	3905,7	27,9

Iqtisodiyotda bandlar sonining ortishi. Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, 2018–2023 yillar davomida O'zbekistonda iqtisodiyotda band aholi soni doimiy ravishda o'sib borgan. 2018 yilda iqtisodiyotda band bo'lgan jami aholi soni 13 273,1 ming kishi bo'lsa, 2023 yilga kelib bu ko'rsatkich 14 014,2 ming kishiga yetgan. Bu esa 5,6% o'sish demakdir.

Yoshlar bandligining umumiy tendensiyalari. 2018 yilda 15–30 yosh oralig'idagi iqtisodiyotda band bo'lgan yoshlar soni 4 343,9 ming kishi bo'lib, umumiy bandlikdagi ulushi 32,7% ni tashkil etgan. 2019–2023 yillarda yoshlar bandligi son jihatdan o'zgarib borgan bo'lsa-da, umumiy bandlikdagi ulushi sezilarli kamaygan. Ayniqsa, 2019 yilda yoshlar bandligi 3 902,3 ming kishiga tushgan va bu yoshlarning umumiy

² Stat.uz ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

³ Muallif ishlanmasi

bandlikdagi ulushining 28,8% ga pasayishiga olib kelgan. 2020 yilda ushbu pasayish davom etgan va yoshlar bandligining umumiy bandlikdagi ulushi 27,6% gacha tushgan. 2021–2023 yillarda yoshlar bandligi asta-sekin ko'tarilgan bo'lsa-da, 2018 yilgi 32,7% darajaga yetmagan.

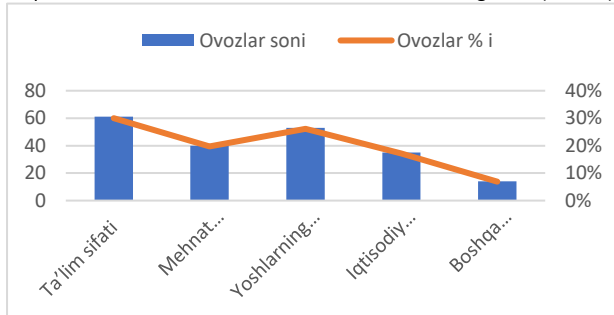
Yoshlar bandlik ulushining kamayishi. 2018 yilda har 100 nafar band kishidan 32 nafari yoshlar bo'lgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 27 nafarga tushgan. Bu yoshlar bandligining umumiy iqtisodiy o'sishga nisbatan sust rivojlanayotganini ko'rsatadi. 2020 yil pandemiya yili bo'lgani uchun yoshlar bandligi 3 656,1 ming kishiga tushib ketgan. Bu ko'rsatkich 2021 yilda biroq o'sgan bo'lsa-da, umumiy foiz o'zgarishsiz qolgan (27,6%). 2022 yilga kelib, yoshlarning iqtisodiyotdagi bandlik soni 3 795,2 ming kishiga yetgan va ulushi 27,7% ga ko'tarilgan. 2023 yilda esa 3 905,7 ming kishiga yetib, ulush 27,9% ga oshgan.

2-jadval. Demografik ko'rsatkichlar

Kategoriya	Sub-kategoriya	Respondentlar soni	Foiz (%)
Jinsi	Erkak	82	40,6
	Ayol	120	59,4
Yosh toifasi	17-19 yosh	75	36,6
	20-22 yosh	52	25,4
	23-25 yosh	20	9,8
	25 yosh va undan katta	58	28,3
Mehnat bozoridagi holati	Band	73	36,1
	Ishsiz	12	5,9
	Talaba	105	52
	O'z biznesi bor va h.k.	12	5,9

So'rovnoma asosan 30 yoshgacha bo'lganlar: 40,6% erkaklar va 59,4% ayollar qatnashishgan. Jadvaldan ko'rinib turganidek 17-19 yoshdagilar 36,6% ni tashkil qilib 75 ta ovoz bilan yuqori darajani qayd qilgan. 25 yosh va undan kattalar 58 ta ovoz bilan 28,3% ni tashkil qilgan. Undan keyin esa 52 ta ovoz bilan 25,4% da 20-22 yosh vakillari, 23-25 yosh vakillari 20 ta ovoz bilan umumiy ishtirokchilarni 9,8% ini tashkil qilishgan. Shuningdek, aksariyat so'rovnoma ishtirokchilari talaba yoshlar bo'lib ular 105 nafar yoki 52%. Ushbu ko'rsatkich yoshlar orasida ta'lim olish eng ko'p uchraydigan faoliyat turi ekanini ko'rsatadi, aytish joizki bugungi kunda talabalar o'qish bilan bir vaqtda mehnat faoliyatini ham yo'lga qo'yishni xohlashadi. Band bo'lganlar — 73 nafar yoki 36,1%. Bu guruh rasmiy yoki norasmiy tarzda doimiy ish faoliyati bilan shug'ullanuvchi yoshlardan iborat. Ishsizlar — 12 nafar yoki 5,9%. Ular ayni paytda ish izlayotgan, lekin hozircha bandlik holatiga ega bo'lmagan yoshlar hisoblanadi. O'z biznesi yoki mustaqil daromad manbai borlar — 12 nafar yoki 5,9%. Bu yoshlar kichik tadbirkorlik, freelancing yoki boshqa shakllarda o'z faoliyatini olib borayotganini bildiradi.

Asosiy savollardan dastlabkisida so'rovnoma qatnashchilaridan yoshlar bandligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar haqida so'ralgan, bunda respondentlar bir nechta omillarni ko'rsatgan (3-rasm).

3-rasm. Yoshlar bandligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar

Ta'lim sifati eng ko'p — 60 nafar (30%) respondent tomonidan asosiy omil sifatida tanlangan. Bu natija shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik

So'rovnoma natijalari. Yoshlar bandligi va unga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish maqsadida yoshlar o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. Ushbu so'rovnoma orqali yoshlarning ish topishdagi asosiy qiyinchiliklari, malakali ish o'rinlariga ehtiyoj, bandlik darajasi, davlat tomonidan taqdim etilayotgan dasturlardan foydalanish holati hamda ularning mehnat bozoriga bo'lgan qarashlari o'rganildi.

So'rovnoma Google Forms platformasida tuzildi va respondentlarga ijtimoiy tarmoqlar orqali yetkazildi. So'rovnoma 200 dan ortiq respondentlar ishtirok etdi, saralash natijasida tahlil uchun 202 tasi qabul qilindi. So'rovnoma asosan 17 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yigitlar va qizlar qatnashishdi.

So'rovnoma jami 9 ta savoldan iborat bo'lib, dastlab respondentlarga tegishli demografik ma'lumotlar aniqlangan (2-jadval):

ishtirokchilar ta'lim tizimi darajasi va sifati yoshlarning mehnat bozorida muvaffaqiyatli ishtirok etishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi, deb hisoblashadi. Zamonaviy va amaliy bilimlarga ega bo'lgan ta'lim tizimi mehnatga layoqatli yosh avlodni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

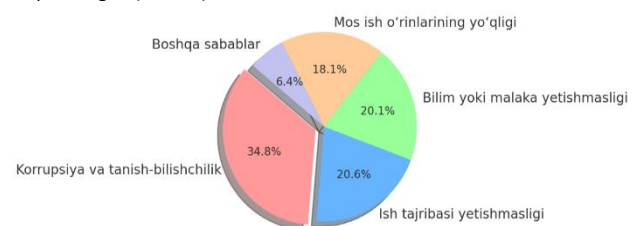
Yoshlarning malakasi va ko'nikmalari 54 nafar (27%) respondent tomonidan muhim omil deb topilgan. Bu ko'rsatkichdan kelib chiqib aytish mumkinki, nafaqat ta'lim sifati, balki yoshlarning o'z ustida ishlashi, zamonaviy kasbiy va texnik ko'nikmalarni egallashi ham bandlik darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mehnat bozori talab va taklifi 40 nafar (20%) ovoz to'plagan. Bu esa mehnat bozorida mavjud ish o'rinlari bilan yoshlar egallagan malakalar o'rtasidagi muvofiqlik darajasining bandlikka bevosita ta'siri borligini ko'rsatadi. Demak, ta'lim va kasbga yo'naltirish tizimlari mehnat bozorining real talablariga moslashtirilishi lozim.

Iqtisodiy sharoit 35 nafar (17%) respondentlarning fikricha, bandlikka ta'sir qiluvchi omillar sirasiga kiradi. Bu omil iqtisodiyotning umumiy rivojlanish darajasi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, investitsiyalar hajmi bilan bog'liq.

Boshqa sabablar esa 13 nafar (6%) ishtirokchi tomonidan ko'rsatilgan bo'lib, bu toifadagi javoblar orasida sog'liq muammolari, ijtimoiy muhit, oilaviy holatlar kabi omillar bo'lishi mumkin.

Keyingi savol yoshlarning ish topish jarayonida duch kelayotgan asosiy muammolari to'g'risida berilgan edi, natijalar quyidagicha taqsimlangan (4-rasm):

4-rasm. Ish topish jarayonida yoshlar duch kelayotgan asosiy muammolar

Korrupsiya va tanish-bilishchilik eng ko'p — 70 nafar respondent tomonidan ko'rsatilgan (taxminan 35%). Bu ko'rsatkichdan ko'rinib turibdiki, ko'plab yoshlar adolatli tanlov va shaffof ishga qabul qilish tizimining yetishmasligi sababli o'z salohiyatlarini to'liq namoyon eta olmayapti. Bu muammo nafaqat ishsizlikka, balki ijtimoiy adolatsizlik tuyg'usiga ham olib keladi.

Ish tajribasi yetishmasligi — 42 nafar respondent (21%) tomonidan tilga olingan. Bu holat ko'plab ish beruvchilarning tajribaga ega bo'lgan xodimlarni afzal ko'rish bilan bog'liq. Oqibatda, o'qishni endi bitirgan yoshlar mos ish topishda qiyinchilikka duch kelmoqda.

Bilim yoki malaka yetishmasligi — 41 nafar respondent (20%) tomonidan muammo sifatida belgilangan. Bu esa ta'lim sifati, amaliy ko'nikmalarning yetishmasligi va yoshlarning o'z ustida ishlashga bo'lgan sust munosabatini aks ettiradi.

Mos ish o'rinlarining yo'qligi — 37 nafar respondent (18%) bu muammoni asosiy deb ko'rsatgan. Bu holat mehnat bozori va ta'lim tizimi o'rtasida nomuvofiqlik mavjudligini bildiradi — ya'ni bitiruvchilar egallagan mutaxassisliklar amalda talab qilinmayotgan bo'lishi mumkin.

Boshqa sabablar esa 12 nafar (6%) ishtirokchi tomonidan qayd etilgan. Bu turkumga shaxsiy muammolar, hududiy imkoniyatlar yetishmasligi, sog'liq bilan bog'liq muammolar va boshqa omillar kirishi mumkin.

Tadqiqot doirasida respondentlarga yo'naltirilgan: *"Sizningcha, yoshlar bandligini oshirish uchun davlat qanday chora-tadbirlarni ko'rish kerak?"* savolga berilgan javoblar quyidagicha taqsimlandi (5-rasm):

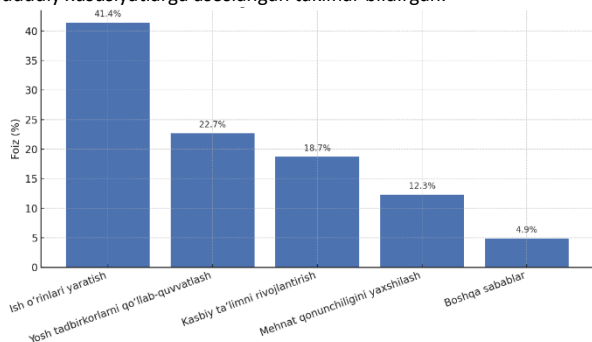
Ish o'rinlari yaratish — 41,4%. So'rovda ishtirok etganlarning katta qismi yoshlar bandligini oshirishda eng muhim omil sifatida yangi ish o'rinlari yaratishni ko'rsatgan. Bu esa mehnat bozori taklifining talabga to'liq javob bermayotganini anglatadi.

Yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash dasturlari — 22,7%. Respondentlarning to'rtidan biriga yaqini yoshlar o'z biznesini yo'lga qo'yish istagida ekani va bunda davlat yordamini muhim deb hisoblashini ko'rsatmoqda.

Kasbiy ta'limni rivojlantirish — 18,7%. Ushbu javob variantini tanlaganlar yoshlarning zamonaviy mehnat bozoriga mos kasb va ko'nikmalarga ega bo'lishini ta'minlash orqali bandlik darajasini oshirish mumkin deb hisoblaydi.

Mehnat qonunchiligini yaxshilash — 12,3%. Qonunchilikning yanada shaffof va moslashuvchan bo'lishi, ayniqsa yoshlarni norasmiy bandlikdan rasmiy sektorga o'tkazishda muhim omil sifatida ko'rilmoqda.

Boshqa sabablar — 4,9%. Bu guruhga kirganlar turli individual yoki hududiy xususiyatlarga asoslangan takliflar bildirgan.

5-rasm. Yoshlar bandligini oshirish uchun zarur chora- tadbirlar

So'rovnoma qatnashchilari tomonidan yoshlarni iqtisodiy faollikka jalb qilish uchun bir qancha takliflar ilgari surilgan bo'lib, bular:

Ta'lim sifati oshirish (39,9%) - respondentlarning deyarli 40% ta'lim sifati oshirilishini yoshlarning iqtisodiy faolligi uchun eng muhim omil deb hisoblaydi. Bu shuni anglatadiki, ta'lim sifati yuqori bo'lsa, yoshlarning ishga joylashishi va mehnat bozorida muvaffaqiyatli bo'lishi osonlashadi;

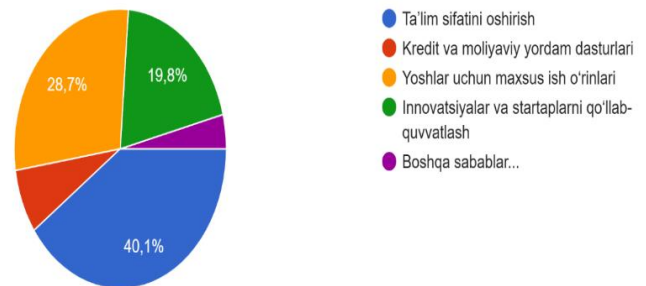
Innovatsiyalar va startaplarni qo'llab-quvvatlash (28,6%) - yoshlarning qariyb 29% i tadbirkorlik va innovatsiyalarni rag'batlantirish

muhim deb hisoblaydi. Bu esa innovatsion ekotizim va startap madaniyatini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi;

Yoshlar uchun maxsus ish o'rinlari (19,7%) - respondentlarning qariyb 20% i yoshlar uchun alohida ish o'rinlari yaratilishini muhim deb hisoblaydi. Bu natija mehnat bozorida yoshlarning imkoniyatlarini kengaytirish zarurligini ko'rsatadi;

Kredit va moliyaviy yordam dasturlari (7,9%) - bu omil boshqa variantlarga qaraganda kamroq ovoz olgan bo'lsa-da, moliyaviy qo'llab-quvvatlash tadbirkorlikni rivojlantirish va yoshlarning iqtisodiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Boshqa sabablar (3,9%) - bu kategoriya juda oz respondent tomonidan tanlangan, bu esa yuqoridagi asosiy omillar yoshlar uchun eng dolzarb ekanini ko'rsatadi (6-rasm).

6-rasm. Yoshlarni iqtisodiy faollikka jalb qilish uchun takliflar

So'rovnomaning keyingi savollariga olingan javoblar natijasiga ko'ra, Yoshlarning ish bilan ta'minlanganlik darajasi jamiyat rivojiga qanday ta'sir ko'rsatishi masalasida respondentlarning aksariyati — 91,2 foizi bu jarayon ijobiy ta'sir ko'rsatadi, deb hisoblagan. Jumladan, ular yoshlarning bandligi mamlakatda iqtisodiy o'sish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qilishini ta'kidlaganlar. Shu bilan birga, 8,8 foiz respondentlar esa mazkur holat salbiy oqibatlariga — raqobatning kuchayishi, mavjud ish o'rinlarining yetishmovchiligi kabi muammolarga olib kelishi mumkinligini bildirgan.

Yoshlarning bevosita iqtisodiy jarayonlardagi ishtirokiga berilgan baholar ham e'tiborga molik. "Hozirgi kunda yoshlarning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi hisssasi qanday?" degan savolga javoban respondentlarning 31 foizi yoshlarning hissasini yuqori deb baholagan bo'lsa, 58,1 foizi bu darajani o'rtacha deb hisoblagan. Faqatgina 9,9 foiz ishtirokchi yoshlarning iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki past darajada ekanini ta'kidlagan.

Mazkur natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning bandligini ta'minlash nafaqat ularning shaxsiy farovonligini oshiradi, balki kengroq ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ularni iqtisodiyotga faol jalb etish va bu borada mavjud muammolarni bartaraf etish mamlakat barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. O'zbekiston aholisi yildan- yilga oshib bormoqda, ammo yoshlar soni kamayib ketmoqda. Yoshlar ulushining kamayishi demografik muammolarga olib kelishi, kelajakda iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga ta'sir qilishi mumkin. Demografik tendensiyalarni hisobga olib, yosh avlodni qo'llab-quvvatlash va yangi ish o'rinlari yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Tug'ilish darajasining pasayishi, migratsiya va yoshlar orasida bandlik masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2018–2023 yillar davomida yoshlar bandligi son jihatdan biroz oshgan bo'lsa ham, uning umumiy iqtisodiy bandlikdagi ulushi kamaygan. Buning asosiy sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin:

- Mehnat bozorida yoshlar uchun munosib ish o'rinlarining yetishmovchiligi;
- Ish beruvchilar tomonidan tajribali kadrlarni afzal ko'rish;
- Yoshlar orasida migratsiya darajasining oshishi;
- Kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalarini bitirgan

yoshlarning darhol ish topishda qiynalishi.

Umuman olganda, iqtisodiyotning o'sishi bilan yoshlarning bandlik darajasi ham mutanosib oshib borishi lozim. Shu sababli, davlat siyosati yoshlarni mehnat bozoriga samarali jalb qilishga yanada ko'proq e'tibor qaratishi kerak.

So'rovnoma natijalari yoshlar orasida ta'lim olish hali ham asosiy faoliyat shakli ekanini ko'rsatadi. Band bo'lganlar ulushi nisbatan yuqori bo'lsa-da, mustaqil faoliyat yuritayotganlar soni anchagina kam. Bu esa davlat tomonidan yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirish, ularni qo'llab-quvvatlash va yangi ish o'rinlari yaratish bo'yicha siyosatni kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Yoshlar bandligi masalasida asosiy e'tibor ta'lim sifati va yoshlarning kasbiy malakasiga qaratilishi kerak. Shuningdek, mehnat bozorida real ehtiyojlar bilan ta'lim tizimini uyg'unlashtirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va qo'shimcha omillarni inobatga olish muhim ahamiyatga ega.

Aytish mumkinki, yoshlar ish topish jarayonida eng ko'p duch keladigan muammo korrupsiya va tanish-bilishchilikka bog'liq. Bu holat tizimli islohotlar, adolatli va ochiq ishga qabul jarayonlari, hamda

yoshlar uchun teng imkoniyatlar yaratishni taqozo etadi. Shu bilan birga, tajriba o'ttirish imkoniyatlarini kengaytirish (amaliyot dasturlari, stajirovkalar), ta'lim va kasbiy malaka sifati oshirish ham muhim masalalardandir. Yoshlar bandligini oshirish uchun birinchi navbatda amaliy ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rag'batlantirish va kasbiy tayyorgarlik tizimini takomillashtirish muhim omillar sifatida ko'rilmogda. Bu esa davlat siyosatining mazkur yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratishi zarurligini anglatadi.

Tahlil natijalaridan yoshlarni iqtisodiy faollikka jalb qilish uchun ta'lim sifati oshirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash eng muhim omillar ekanini ko'rinib turibdi. Shu bilan birga, maxsus ish o'rinlari yaratish va moliyaviy yordam dasturlarini rivojlantirish ham muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori, 30.06.2020-yildagi PQ-4768-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar bilan ochiq muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni, 26.03.2025 yildagi PF-61-son
4. Adolatxon, M., & To'rayevich, U. A. (2024). IQTISODIY RIVOJLANISH VA UNING ASOSIY OMILLARI. *worldly knowledge confers*, 7(1), 32-34.
5. Ахмедова, М. (2016). Прогнозирование численности занятого населения в условиях Узбекистана с использованием математических методов. *Экономика и инновационные технологии*, (6), 270-276.
6. Boymirzayeva, M., Yusupova, M., & Yaxiyaxonova, M. (2024). O'ZBEKISTONNING IQTISODIY RIVOJLANISHIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA'SIRI. *Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 3(3), 27-31.
7. Baxtiyor o'g'li, A. A. (2024). O'ZBEKISTONDA YOSHLAR BANDLIGINI TA'MINLASH ORQALI DAROMADLILIGINI OSHIRISH. *INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024*, 3(33), 71-76.
8. Gerri, Gatava. (2022). 8. Iqtisodiy o'sishga ijtimoiy omillarning ta'siri. doi: 10.31124/advance.19397081.v1
9. G'ayratovna, Q. N., Adhamovna, R. D., & Usmonbekovich, Y. I. (2023). BITIRUVCHI YOSHLARNING ISH BILAN BANDLIGINI TA'MINLASHDA MUAMMO VA YECHIMLAR. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(11), 103-106.
10. Datta, N., Assy, A. E., Buba, J., Johansson De Silva, S., & Watson, S. (2018). *Integrated Youth Employment Programs*.
11. Dung, Nguyen, Thi, Thu., LA, Vasilenko. (2023). 4. Iqtisodiy rivojlanishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish modellari. doi: 10.1007/978-981-99-2710-4_47
12. O'Higgins, N. (2004). *Recent Trends in Youth Labor Markets and Youth Employment Policy in Europe and Central Asia*.
13. Tejvan, Pettinger. (2022). 2. Factors Affecting Economic Development. *International Journal of Development Strategies in Humanities Management and Social Sciences*, doi: 10.48028/ijprds/ijdsms.v12.i2.08
14. Tojiyeva, M. (2024). KATTA MA'LUMOTLAR TAHLILIDA EHTIMOLLAR NAZARIYASI VA MATEMATIK STATISTIKANING QO'LLANILISHI. *University Research Base*, 268–272. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/513>
15. Tojiyeva, M. M. (2023). KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING MAMLAKAT IJTIMOY-IQTISODIY HAYOTIDAGI AHAMIYATI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 126-130.
16. Tojiyeva, M. M. (2024). O'ZBEK IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH USTUVOR MASALASI SIFATIDA. *University Research Base*, 439-443.
17. Tajiyeva, M. M. (2022). SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. *A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 55-59.
18. O'zbekiston Respublikasiqonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz)
19. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ittifoqi (yoshlar.uz)
20. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi (stat.uz)